

Günbatar Mongoliýanyň çarwa gazaklary

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Günbatar Mongoliýanyň çarwa gazaklary BATI MOĞOLISTAN'IN GÖÇEBE KAZAKLARI

Batı Moğolistan'daki Hovd kentinden kuzeye bakıldığında Altay dağlarının heybetli buzulları parlak gün ışığında gözleri kamaştırır. Bu dağlar arasındaki vadilerde küçük Kazak aulları (obaları), pek de uzak olmayan (yaylalara) çıkarlar ve güz yağmurları soğuğa kestiğinde, kışlık evlerine geri dönerler. Baharın ilk günleri ve koyunların kuzulama mevsimi yaklaştığında, göçebeler sürülerini ve denklerini toplarlar ve yağmur suyuyla yıkanmış temiz ve sıcak bahar meralarına göç ederler. Yeşil çimenlerin renginin solması yazın habercisidir ve bu göçebeler, Bayan Ölgey "Aymak"ında (oymağı) Çağatay nehrinin yakınlarındaki yüksek platolarda bulunan yeşil meraları ilk keşfettiklerinden bu yana neredeyse iki yüzyılı aşkın bir zamandır bildikleri bu yaylalara bir kez daha geri dönerler...[1]

Bayan Ölgey Aymakı (Oymağı)

Moğolistan'ın uzak kuzeybatısındaki Altay dağları boyunca uzanan ve idari bir bölge olan Bayan Ölgey 'Aymak'ı, 45.800 kilometre kare yüzölçümüne sahip bir alandır ve Moğolistan Kazaklarına ev sahipliği yapar.[2] Resmi olarak 1940'da sınırları belirlenen bölgenin başkenti Ölgey'dir ve Ulanbatur'un yaklaşık 1700 kilometre batısında uzanır ve denizden yüksekliği 6.000 fiti geçer (1.850 metre) Moğolistan'ın olduğu kadar bu bölgenin de en yüksek noktası; Moğolistan, Rusya ve Çin sınırının kesiştiği bölgede bulunan ve Tavan Bogd (Beş Tanrı) olarak bilinen zirvelerdir. Bayan Ölgey batıda Kazakistan, güneybatıda Çin ve kuzeybatıda da

Rusya ile sınır komşusudur. Aymak (oymak) 13 “sum”a yani, idari bölgeye ayrılmıştır ve her “sum”un kendisine ait bir merkezi vardır. Bunlar çok küçük köylerden ibarettir ve esasında yazın, bölge sakinleri yaylalara çıktıkları için köyler bomboştur.

Özellikle Altay’ın yüksek sıra dağlarına yağan yağmur ve kar bakımından bölgede hüküm süren iklim özellikleri, bu yükseklikte hayvan yetiştirmeyi mümkün kılan temel unsurdur. Oymak boyunca en önemli yağışlar, esas olarak Mart ile Ağustos arasında yağmur olarak düşer. Tipik olarak böyle olmasına karşın, yağış rejimi bölgenin değişik noktalarında ufak tefek değişiklik gösterir. En yüksek yağış miktarı (metrekareye 300-400 mm), yüksekliğin en fazla olduğu kuzeybatıdaki noktalara düşer. Yağış miktarı oymağın güneyindeki düzlüklere doğru giderek azalır ve bölgenin geri kalan yerleri metrekareye 100-200 mm yağış alır. Hava sıcaklığı, kışın -20 ila yazın +20 santigrad derece arasında değişir. Kışın genellikle ayda 100 mm’den daha az yağış düşer ve yağışlar kar şeklindedir. Normalde bir kar fırtınasından sonra atlar meralara götürülür. Bu yolculuk sırasında atlar karı eşelerken, karın altında bulunan otlar ortaya çıkar ve böylece koyunlar ve diğer besi hayvanları bu otlarla beslenirler. Sürü için en büyük tehlike yoğun dondurucu bir kar örtüsünün oluşmasıdır. Bu durumda atlar, kar örtüsünü yararak geçemezler.[3]

Bayan Ölgey’de Günümüz Endüstrisi

Oymakta faaliyet gösteren önemli sanayi dalı, birkaç kaynaktan elde edilen birleşik enerji sektörüdür (18 milyon kilowat saat elektrik enerjisi ve 116 kilokalori termal enerji). Kömür madeni, Bayan Ölgey’nin yanındaki Uvs oymağında yaşayan Kazaklar tarafından işletilmektedir (192.000 ton kömür üretimi yapılmaktadır). Gıda sanayi kombinası, bir matbaa tesisi (5 milyon basıllı kağıt üretiyor), bir yün yıkama tesisi (2.200 ton yün yıkama kapasitesine sahip), halı dokuma birimi (6.200 metrekare halı dokunuyor), volfram maden işleme fabrikası ve

bir inşaat tröstü bölge sanayiini tamamlar. Sanayi sektöründe 2.400 kişinin (nüfusun yüzde 9.6'sı) istihdam ediliyor olmasına karşın, diğer imalat sektörlerinde 5.200 kişi (nüfusun yüzde 20.8'i) çalışıyor.[4]

Batı Moğolistan'da Kazakların Tarihi [5]

1635 tarihinde Moğolistan'da, dört "orid"den (veya boy) meydana gelen Cungaryan Krallığı kuruldu. Kudretli hanların yönetimindeki Cungarlar, Moğolistan'da olduğu kadar, Cungar havzasında ve Çin'in batısından Kazakistan'ın güney steplerine akan İli nehri boyunca hakimiyetlerini korudular. 18. yüzyılda Mançuryalı kabilelerin sahneye çıkmasıyla Cungarların özenle korudukları huzur bozuldu. Kısa bir süre sonra Mançuryalılar, Moğolistan'ın batısından İli nehrine kadar uzanan otlak ve meraların hakimiyetini ele geçirdiler, bu arada Cungaryan Krallığı da yıkıldı.

18. yüzyıla kadar Kazaklar (Daha erken dönemlere ait literatürde Kırgız-Kazakları olarak geçiyorlar) dört "Cüz"e (ordaya veya boya) ayrılmışlardı. Küçük Cüz, sürülerini Kazakistan'ın güneyine, Büyük Cüz Kazakistan'ın orta bölgelerine, Orta Cüz da Kazakistan'ın kuzeybatı ve kuzeydoğusuna sürdü. Orta Cüz olan Kerey boyu,[6] sürülerini Zaysan gölü yakınlarında otlattıkları Kazakistan'ın doğusundaki Semipalatinsk'ten ayrıldılar ve önce Cengiz dağlarına, daha sonra da İli nehri vadisine ve Çin'in Sincan özerk bölgesinin kuzeybatısındaki Tarbagatay dağlarına göç ettiler. 1750'ye kadar Mançuryalılar, Kerey kabilesinin Sincan'dan Mançurya'ya sızmasını engellemek için Zaysan gölü ile İli nehri arasında askeri bir sınır çizdi. Buralarda sınır olmadığını ilan eden bu asi Orta Cüz grubu, Türkistan'ın kuzeyindeki Altay dağlarında göçebe hayatı yaşamaya başladı ve 1757'de Ablayhan'ın hakimiyeti altında Canabek'in liderliğinde Kerey boyu, Altay sıradağlarının arasındaki yüksek platolara göç ettiler.

1864 yılında Moğolistan ile Çin arasında sınır belirlendi ve böylece ilk kez Kazaklardan bir ulus doğdu. Çin Kazaklarından

bir grup Cungaryan havzasına göç etti, başka gruplar, Urumçi'deki güney ve kuzey Tiyenşan dağlarına ve Gobi bölgesine, ötekilerse daha doğudaki Barkol ve Erenkabırğa bölgesine göç etti. Çinli Kazaklar özgürlüğünü korudular, fakat meralardan yararlanma hakkı için vergi ödemek zorunda kaldılar. İki yıl sonra, 1866'da Pekin, Kuzey Türkistan'ın hakimiyetini ele geçiren Mançuryalılara yardım etmek üzere asker gönderdi.

Göçebeler için sorunu ağırlaştıran şey, Rus yayılmacılığı döneminde Çar'ın ordusunun üstün bir beceriyle, Mançuryalılar, Cungarlar, Naymanlar, Uygurlar ve Kazaklar arasında savaş kışkırtıcılığı yapması olmuştur.[7] 1881'de St. Petersburg'da Rus-Çin sınırının belirlendiği bir anlaşma imzalandı. Bu anlaşmayla Kazaklar ikiye bölünmüş oldu, bunlardan bazıları Rusya'da kalmayı seçerken, bazıları da Çin'de kalmayı tercih etti. Bugün bu Kerey Kazaklarının torunları, Sincan'ın Tiyenşan dağlarında bulunan çok sayıda Kazak özerk bölgesinde yaşıyorlar. Fakat bir kısım Kazak, 1864 ila 1878 tarihleri arasında Cungar ve Uygur ayaklanmalarına katıldıkları için Sincan'dan başka yerlere zorla göç ettirildiler.

1830'larda Kazaklar kendilerine, toplam Kerey nüfusunun yaklaşık yarısını temsil eden ve alt- kabile (ana boylar birliğine bağlı bir boy) topluluğu olan Centekay ile Cadak boylarından dört lider seçtiler: Tapan, Kuken, Kulıbek ve Beycemı. Bu liderler, "tert orun" olarak bilinirler. Bu liderlerin, Kerey nüfusunun tamamını temsil ettiğinin farzedilmesine rağmen, liderler kendi boylarını kayırdılar, bu da huzursuzluk yarattı. Ayrıca bu durum bütün alt-kabilelerin (boyların) aksakalları arasındaki rekabeti derinleştirdi.[8] 1880'lerin başlarında Kazakların Moğolistan'ın batısına göç etmeye başladıkları dönemde Kuken yaşayan tek "orun"du. Bu yıkıcı rekabete ek olarak, Moğolistan'a göçe sebep olan ikinci bir faktör daha vardı.

Bu faktör de, artan insan ve hayvan nüfusunu besleyecek toprak ve mera bulma sıkıntısıydı. Bazı kabileler, kış otlaklarıyla yazın çıkılan yaylalar arasında 200 'Şakirim'lik (uzaklık ölçüsü) bir mesafeyi katetmek zorunda kaldı ve buna rağmen

hiçbir şekilde bahar veya g z otlağı bulamadılar. Bu dönemde Çin'den Moğolistan'daki yüksek Altay dağlarının kuzey yamaçlarına ilk Kazak g    başladı. Aksakalların  nderliğinde Kıbeş, Kocamcar, Samarkan (Bu son iki boyun, Cengiz Han'ın torunları olduğu söyleniyor), Cantekay, Karahas, Molke ve Şeruşi, Altay sıradağlarını geçerek yüksek Dayan g l  vadisine ulaştılar.[9] Kıbeş ve Samarkan aileleri Altay'ın kuzey eteklerinde yıl boyunca kaldılar. Kocamcar yaylası Sumdyayrik nehrine yakındır. Bu aileler Sagsay nehri ile Hovd nehrinin birleştii bölgede kışı geçirdiler. Mançuryalıların belirlediği toprak vergisini ödemek istemedikleri için Kazakların mallarına üç kez el konuldu. Birçokları çıkan arbedede hayatını kaybetti ve göçebe ekonomisi bu olaylardan büyük zarar gördü. 1882 ila 1883 tarihlerinde Mançuryalılar Kazaklardan ya Sincan'a dönmelerini ya da vergilerini ödemelerini istedi. Şeruşi boyu, Man uryalıları memnun etmek için 10.000 ba  koyun ve keçi ve 1.000 ba  da dana topladı. Cantekay boyu ise gerekli vergiyi veremedii için Mançuryalıların misillemesine maruz kaldı ve Mançuryalılar Kıbeş'in oğlu Aselbek'i öldürdüler. Fakat Moğolistan ile Çin arasındaki geçitlerin yoğun kar yağı ı nedeniyle kapanması, sürülerin götürülmesini engelledii için Kazaklar Moğolistan'ın Altay dağlarında kalmaya mecbur oldular. Zamanla Mançurya'nın gücü azalırken, göçebe kalmakta direnen ve Man uryalılardan zulüm görmüş olan Moğol g  ebeleriyle birlikte Kazaklar da biraz huzura kavuştu.

Şimdi yüksek yaylalar için toprak vergisi ödeyen fakat Hovd nehri boyunca kışın daha sıcak iklimlere göç etmek isteyen Kazaklar, Moğol Uryanhayların meralarını taciz etmeye başladılar. Bundan dolayı 1882 ila 1883 tarihleri arasında Kazaklar Mançurya h k metine başvurarak, Bayan  lgey'de kendileri için toprak talep ettiler ve bu talepleri yönetimce kar ılındı. 1903 yılına kadar Kazaklar, Sagsay ve Deluun 'sum'larına (köylerine) kadar yayıldılar. Moğol Uryanhaylarla Kazaklar arasında ba layan  eki me aralıksız sürdü. Topraklarını genişletmek için Kazak aksakallıları, Mançuryalılara, hediyeler ve zengin Uryanhaylıların

hayvanlarına yem verdiler. Moğolistan'a gelmelerinden otuz yıl sonra Kazaklar, artık Bayan Ölgey oymağında yıl boyunca yaşıyorlardı, kışı Hovd nehri kıyılarında geçiriyor ve yazın da yüksek yaylalara çıkmayı tercih ediyorlardı. Bugün ahalinin çoğunluğu Hovd kenti (Hovd oymağı, Bayan Ölgey'nin hemen güneyinde) civarındaki bölgelere taşındılar, Bayan Ölgey'de yalnızca pek az Uryanhay ile Tuvan Moğolu kaldı.

1990'da Moğolistan'daki Kazak nüfusu 112.000 kişi olarak saptandı. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Bayan Ölgey'deki binlerce Kazak Kazakistan'a göç etti, fakat bazıları sonra Moğolistan'a geri döndü.[10] Moğolistan'ın Haziran 2000 yılındaki tahmini nüfusuna dayanarak ve Kazakların toplam nüfusun yüzde 4'ünü oluşturduğu gözönüne alınarak, bugün Kazakların nüfusunun 106.000 civarında olduğu bulunur. Bunlardan çoğunluğu da hala Bayan Ölgey'de göçebe hayatı sürdürmektedir.

Göçebe Ekonomisi [11]

Bayan Ölgey'de yaşayan Kazakların ekonomisi daima yoğun olarak, başta koyun, keçi, at, deve ve yüksekliğin daha fazla olduğu yörelerde Tibet sığırı olmak üzere hayvan yetiştiriciliğine dayanır. Ticaret için pazara ulaşma imkanının daima kısıtlı olması sebebiyle bu göçebeler hemen hemen tamamen, besi hayvanlarına dayanan kendi kendine yeterli bir hayat tarzı kurmuşlardır.

Bol yemin bulunduğu yaz ve bahar aylarında koyunlar bir günde birden fazla sağılabilir; bu hayvanlar yüksek proteinli gıda sağlamalarının yanında et, kalpaklar için yün, palto için kürk ve elbise yapımında kullanılmak üzere ip sağlarlar. Daima binek hayvanı olarak beslenen atlar asla yük taşımak üzere kullanılmazlar. Atların sütü kımız yapmakta kullanılır ve ara sıra da özel günlerde ritüel yiyeceği olarak bu atlar kesilerek etleri pişirilir. Tibet sığırlarının yük hayvanı olarak kullanılmasına rağmen sütünden de faydalanılır. Daima yük hayvanı olarak kullanılan develer, bir meradan diğerine göç edilirken sökülen yurtları (çadırları) ve diğer erzakları

taşırlar. Yazın başlangıcında, develer, bu hayvanları şiddetli kış soğuklarından koruyan uzun tüylerini dökmeye başlarlar. Bu dönemde bu hayvanlar ağıla kapatılır, tüyler ağılın zemininde birikir ve daha sonra bu tüyler elle toplanır.

Kartallarla,[12] tuzaklar kurarak ve tüfeklerle avlanmak, Kazaklara bir yan gelir sağlar. Bir kartalı ava yardımcı olmak için eğitmek aşırı pahalı ve zaman tüketici bir meşgaledir ve çok çalışmayı ve hünerli olmayı gerektirir. Bu yüzden de iyi bir avcı kartalın değeri 200 koyuna eşdeğerdir. Kazaklar gıda için kuşları ve tavşanları; kürkleri için de tilki, samur, dağ sıçanı ve kurtları avlarlar. Bu hayvanların kürkleri Çinlilere satılır. Kazaklar yirminci yüzyılın başlarında, Rusların dağ sıçanlarının kürklerine yönelik yoğun ilgisi yüzünden bu hayvanları avlamaya başladılar.[13]

Kürk ticaretinden elde edilen gelir, Mançuryalılara ve Urahalılara toprak vergisini ödemekte kullanılır. Aslında bu vergi esas olarak evcil hayvanlarla ödenir. Örneğin 20. yüzyılın başlangıcında tek bir yıl Kazaklar, toprak vergisi olarak 1.000 at vermişlerdir. Buna ek olarak, Kazakların kışın ikamet ettiği bölgelerle yazın çıktığı yaylalar arasındaki güzergah üzerinde Mançuryalıların kurduğu çok sayıda barakada (resmi görevlilerin bulunduğu gişe), Kazaklardan at ve deve başına belli bir geçiş ücreti de alınır. Ayrıca kışın Kazakların, oymaktaki resmi görevlilere etinden vermek üzere koyunları kesmeleri gerekir: En yüksek mevkideki yetkili (200 koyun ve 10 dana aldığı söyleniyor) en çok, daha alt kademelerdekiler ise gittikçe azalan miktarda et alırlar.

Hayvanlar için 1960 yılına kadar özel mülkiyet geçerliydi. Fakat 1960'da Sovyet sistemi uyarınca hayvanlara devlet el koydu. 1991'de hayvanlar üzerinde tekrar özel mülkiyet hakkı tanındı ve her aile kendi payına düşeni aldı. Fakat ailelere geri verilen hayvan sayısı, onların 1960'dan önce sahip olduklarından oldukça azdı.

Ulaşım

Moğolistan'ın Miat havayolları tüm oymakların başkentine

seferler düzenliyor. Bayan Ölgey'ye en hızlı varmanın tek yolu hava ulaşımıdır. Ulanbatur ile Ölgey arası uçakla beş veya altı saat sürüyor ve yolda yakıt ikmali yapmak gerekiyor. Hayvan kürkleri ve yükte ağır diğer mallar Ulanbatur ile Ölgey arasında kamyonlarla taşınıyor. Bakımsız ve bozuk yollar yüzünden karayoluyla Bayan Ölgey'ye gitmek yaklaşık beş gün sürüyor. Yakın zamanda Ölgey ile Kazakistan'ın Almata kentleri arasında hava ve karayoluyla ulaşım bağlantısı kuruldu, iki kent arasında otobüs seferleri yapılıyor, fakat bunlar iktisadi sebepler yüzünden azaltıldı. Rusya ile Ulangan oymağının başkenti Uvs arasında düzgün bir karayolu bağlantısı bulunuyor, fakat Ölgey'den başlayan ve Altay dağlarının üzerinden geçen engebeli yollardan geçerek Ulangan'a ulaşmak 9-10 saat sürüyor.

Ticaret ve İş Hayatı

Ağır toprak vergisine rağmen 19. yüzyılda Kazakların canlı bir ticari hayatları vardı ve ticaret onlar için oldukça karlıydı. 1881'de bir yıl içinde 800 bin baş koyunun yurtdışına satıldığı kaydediliyor. Hovd şehri, ticaret merkezi olarak gelişen ilk şehirdir. 1860'da Rusya Hovd'da yerli halkın palatku (çadır) dedikleri iki dükkan açtı; tüccarlar şehre baharda gelir, sonbaharda giderlerdi. 1875 yılına kadar Ruslar, Ölgey ve Tsengel (daha sonra bu şehre Tsaraangol dendi, şimdiyse Tsengel şehri, Bayan Ölgey'deki bir sum merkezidir) de dahil birçok şehirde alışveriş merkezi açtılar. İthal mamuller arasında tütün, metal mutfak eşyaları, çorba kaseleri, değişik türde bıçaklar, dikiş makinaları ve deri çizmeler en önemlileridir. Buna karşılık Ruslar, tilki, samur, dağ sıçanı ve yer sincabının kürklerini satın alırlardı. Tek bir samur kürkü 14 ruble değerindeyken, bir tilki kürkü 2.5 rubleydi. 1900'lerde Ruslar ulaşımı kolaylaştırmak için Hovd nehrine iskeleler yapma girişiminde bulundu fakat Çinliler bu gayretleri boşa çıkarttılar.

19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında, Kazakistan'ın Sarımaak şehrinde 40 gün süren bir panayır (yarmika) kuruldu

ve burada her Kazak obasının temsilcilerinden her biri ticaret yaptı ve bunlar memleketlerine çoğu seri üretim işi çok sayıda başlıkla döndüler. 1906'da Dungan'da[14] çıkan bir isyan yüzünden fiyatlar aniden yükseldi. 1909'a kadar fiyatlar tekrar düştü ve buna karşılık fiyatı aniden çok artan bir samur kürkünün fiyatı ancak 30-40 ruble civarına gerileyebildi. Rus işadamı Saliyahunin sanayileşme girişiminde bulundu ve Sagsay yakınlarında (Sagsay, Bayan Ölgey'de bir sum merkezidir) bir yün yıkama fabrikası kurdu.

20. yüzyılın başında beş Çinli şirket Hovd'da temsilcilik açtı ve ticari malları, cari piyasa fiyatından yüzde 30-50 oranında daha pahalı satmaya başladı. Ticaretin esas olarak takas yoluyla yapılıyor olmasına rağmen bir "lan" (eyer şeklinde bir gümüş parçası) 55 'kopek'e eşittir (100 kopek bir rubledir). Çinliler kürk, yün ve hayvan satın aldılar ve çay, un ve mamul mal sattılar. Bir koyunun değeri 2-3 çay kütüğüne eşitti. Bir at 15 çay kütüğü ediyordu. Kazaklar malları krediyle de satın alabiliyorlardı.

1924'de Çinlilerin bir obaya mallarını boşalttıkları, aksakallara fiyat listesi verdikleri ve daha sonra da obaya gelip paralarını topladıkları kaydediliyor. Bugün Bayan Ölgey'de bu alışveriş noktalarının ve pazarların tüm kalıntılarıyla birlikte Çinli ve Rus tüccarlardan da eser kalmadı.

1960 yılında yaşanan Sovyet kolektifleştirmesinden sonra Kazaklar, sürülerini Rusya'nın Sibirya'daki pazarına götürdüler ve orada koyunlarını pazarladılar. Bu uygulama, hayvanlar üzerinde özel mülkiyet hakkı yeniden tanınana kadar devam etti. Bu pazarlama stratejisi kesintiye uğradığı zaman, Bayan Ölgey'de iş hayatı hemen hemen tamamen durdu. Bugün Ölgey'de birkaç küçük kiosk (baraka şeklinde kurulmuş dükkan, büfe) ve mağaza, ayrıca bu küçük şehrin insanlarına erzak sağlamak üzere tüccarların kamyonlarında mal sattığı açık havada kurulan pazarlar bulunabilir. Buna karşılık sum merkezlerindeki dükkanlar esas olarak boştur. Bayan Ölgey'de tarım Sovyetler tarafından engellenmiştir.

Bugün göçebe usulü ticaret esas olarak Çinlilerle ve takas

yoluyla yapılmaktadır. Yaz aylarının başında keçi kıllarından elde edilmiş kaşmirler taranır, yünler paketlenir ve birçok obadan Kazak erkekleri biraraya gelerek, devasa boyutlardaki yün denklerini Dayan Nur bölgesinin yukarılarındaki Çin sınırına götürmek için bir kamyon kiralarlar. Sınır boyunca oluşturulmuş kontrol noktasında Kazaklara Çin'e girme ve Çinlilerle ve geçici olarak kiosklar (büfeler) kurmuş olan Uygurlarla ticaret yapma izni verilir.[15] Takas sezonu aşırı derecede kısadır, yalnızca iki hafta kadar sürer ve Kazaklar kioskların ne kadar süre açık kalacağını bilemedikleri için karar vermekte güçlük çekerler, bu arada pazarın kurulduğu ve alışverişin başladığı haberinin, yaylalardan inmek için saatlerce yol katedilmesi gereken Ölgey'ye ulaştırılması gerekir. Nihayetinde haber obalara ulaştırılır ve önce Çin'e yol alınır, alışveriş sezonu sona erdiğinde de geri dönüş başlar. Engebeli ve düzgün olmayan karayolundan geri dönüş günler sürer. Kiosklarda Kazaklar, dünyadaki piyasa fiyatının altında sattıkları kaşmir karşılığında un, peksimet, şekerleme ve ara sırada çocuklarının giysileri için kumaş parçaları alırlar. Kazak göçebe tüccarlarını rahat ettirmek için yerel girişimciler bazen nehir geçiş noktalarının yakınlarında geniş bir çadır kurarak lokantalar açarlar ve onlara bunce (pasta-büyük kaselere doldurulmuş bir et yemeği) ikram ederler.

Kazak Obaları (Aulları), Evleri ve Ağılları[16]

Kazaklar, oba (aul) denilen ve 3-5 yurttan oluşan geniş ailelerden kurulu gruplar halinde sürüleriyle birlikte yaşarlar. Yurtlardan her birinde tek bir aile kalır. Göçebe Kazakların geleneksel evleri, mucizevi bir biçimde rüzgara dayanıklı, dondurucu soğuklara ve kara ikliminin aşırı sıcaklarına karşı korunaklı ve nihayetinde kolayca taşınabilir bir özelliğe sahip olan yurtlardır.

Kafes şeklinde bir çerçeveye[17] kurulan çadırlar (yurtlar), en tepenin orta noktasına yerleştirilen çember biçimindeki bir çubuğa tutturulan dikey çubuklar sayesinde sağlam bir şekilde ayakta dururlar.[18] Çadırın iskeleti, boyanmamış koyun veya

keçi tüyünden yapılmış ve genellikle koyu kahverenginde olan kalın keçeden battaniyelerle örtülür. Daha önceleri, beyaz keçeden örtü, yurdun han veya aksakal gibi çok saygın ve nüfuzlu bir kişiye ait olduğunun işaretiydi. Fakat bugün genellikle, güneşin yaydığı zararlı ultraviyole işınlarının ke eye vereceği tahribatı engellemek için  adıрын ana örtüsü olan keçenin üzerine beyaz ipek bir örtü serilir.  adıрын üçgen biçimindeki en tepesinden başlayarak tüm gövde, elle dokunmuş y n organlar ve/veya kalın dokunmuş şeritlerle sarılarak bağlanır. Organlarla sarılarak tutturulmuş olan keçenin,  adıрын tepesine rastlayan yerinde oluşturulmuş bir cep vardır. Bu cep, gün boyunca çadıra işık girmesi ve çadırı havalandırmak için açılır, geceleri veya fırtınalı soğuk havalarda kapatılır.

 adıрын i  duvarlarına, başka keçeler veya renkli organlarla bağlanan kamıştan dokunmuş hasırlar asılır.  adırı ayakta tutan çubukları, elle dokunmuş ve muska biçimi verilmiş ince şeritler sarar ve rüzgarlı bölgelerde,  adıрын çökmemesi için bu çubuklar, etraflarına büyük taşlar konarak desteklenir.  adıрын kapısı elle dikilmiş birkaç katmanlı keçeden yapılmış olabilir, ahşap kapılar büyük bir ihtimalle 20. yüzyılın bir buluşudur.  adıрын girişinden ve yanlarda bulunan çalışma mahallinden nispeten belli bir uzaklığa, yerin tozlu veya otlarla kaplı zeminine aplike işli veya değişik desenlerin işlendiği rengarenk kilimler serilir.  adıрын tepesindeki açıklığa uzatılmış boruları olan metal bir soba  adıрын ortasına kurulur.[19]

Aile bireylerinin ve konukların çadıra girerken ayakkabılarını çıkartması adettendir. Aksakal ve saygıdeğer konuklar daima kapının tam karşısına baş köşeye otururlar. Yurdun sol tarafının (kapının i  tarafına bakan) “erkekler tarafı” olduğu söylenir. Buraya dışarıdaki işleri yapmakta kullanılan araç-gereçler ve eşyalar konur. Sağ yandaki “kadınlar tarafında” ise deriden yapılmış kımız kesesi bulunur; kesenin ortasında dışarıya doğru bir çıkıntı vardır. Buradan büyük bir kepçe sokularak, kımız ikram edilmeden önce karıştırılır ve havalandırılır. Hemen bu torbanın yanında tahta bir sehpa

üzerinde keten bir torba bulunur. Bu da peynirlerin suyunu süzmekte kullanılır. Tüm bu tertibatın yanında ise tahta bir dolap vardır. Buraya kaseler, kazanlar, tencereler, kepçeler ve diğer mutfak eşyaları konur. Çadırın her iki taraftan da arkasına doğru yatak ve yorganlar istif edilir. Bavullar en büyükten en küçüğe doğru üst üste dizilir ve bunlar kişisel eşyaları koymak üzere çekmece vazifesi görür. Fotoğraflar, ödülleri ve diğer kişisel eşyalar, mutfağa geçici olarak yapılmış rafın üzerine konur. Yatakların arkasındaki duvara nakışlı rengarenk kumaş parçaları asılır, bir kısım nakışlı kumaş ise yatak örtüsü olarak kullanılır. Mahremiyet gerektiren şeyler için bir köşe oluşturmak üzere, yatağın üç tarafına perdeler asılır ve böylece herkesin içinde yapılamayacak olan elbise değiştirme gibi işler için bir parça özel alan yaratılmış olur.

Bebekler sıkı sıkıya kundaklanır ve beşiğe yatırılır. Beşikler, cereyandan korunması için geceleri küçük bir sedire konurlar. Anne, gece bebeğe gerekli bakımı verebilmek için beşiğin yanına yatar. Bebekler, yürüyene kadar her gün yalnızca birkaç saat beşikten çıkartılırlar. Bu, bebekler için oldukça kısıtlı bir hayatmış gibi görünmesine rağmen, kundaklama, çocukları, hayati tehlike taşıyan düşmelerden ve yanıklardan korur. Beşiğin tabanında küçük bir delik açılmıştır, bu delik vasıtasıyla bebek tuvalet ihtiyacını giderir. Bebeğin, üriner sistemine bağlanmış bir tüp (yani tüp, bebeğin penisine bağlanmıştır) vardır, bu tüp deliğin altına konulmuş bir kaba uzanır.

1960 yılı başında, kolektifleştirmenin hız kazanmasıyla birlikte göçebe Kazakların bir kış evi yapmaları icabetti. Her aile dikdörtgen biçiminde kerpiçten evler yaptılar. Kış evleri genellikle güneş ışığını alan ve kuzeyin sert rüzgarını kesen dik kayalıklara bakan güneye dönük olarak yapıldı. Evler ve kayalıklar arasına taştan yuvarlak biçimli ağıllar ve hayvanları korumak için küçük, çatısı olan barınaklar inşa edildi. Bölgenin yakınlarında küçük bir dere ve akarsular akıyordu ve bu otlaklar bahar aylarının başlarında terkedilerek yaylalara çıkıldı. Buralarda sonbahara kadar gür

otlar büyüdü. Bu da göçebe Kazakların hayvanlarına kışlık yem sağladı. Yazın arada bir Kazak erkekleri, kışlık yem için otları biçmek üzere bölgeye kısa bir süre için geri döndü, otlar biçildi ve evlerin çatılarıyla, hayvanların ağıllarına depolandı. İlginçtir ki, yüksekliğin çok olduğu yerlerde otlar, az olan yerlere nazaran yalnızca daha hızlı büyümezler, aynı zamanda da daha besleyicidirler. Bundan dolayı Altay dağlarındaki otlaklardan beslenen besi hayvanları, Güney Rusya, Kazakistan ve Moğolistan'ın alçak steplerindeki meralarda beslenenlere nazaran daha hızlı büyürler.

Kazakların Beslenme Biçimi[/]

Göçebe Kazakların beslenme biçimi, protein bakımından oldukça zengindir. Kazaklar esas olarak, süt ürünlerini, sütte peynir ve kımız yaparak tüketirler. Ayrıca, kurutulmuş-tuzlanmış koyun eti, soğan ve sarmısakla lezzet kazandırılarak bol miktarda tüketilir. Kışın esas olarak, zengin yağ bileşiminden dolayı değerli olan kuyruk yağı tüketilir. Bayan Ölgey'de ilk yıllarda avcılık, gıda sağlamanın ikinci en önemli yoluydu. Fakat bugün avlanabilecek hayvanların sayısı oldukça azaldı. Hem yemek pişirmek hem de ısınmak için, demir sobada tezek yakılır. Bu, dönüştürülebilir enerji kaynağı, hızlı ve dumansız bir ısı sağlar.

Koyunlar kuzuladıktan sonra, sürüler bir gün içinde birkaç kez obaya getirilir. Koyunlar bir iple birbirine bağlanır ve Kazak kadınları koyunları sağlarlar. Tibet sığırları sabah-akşam sağılır. Koyunlardan ve Tibet sığırından sağılan sütler karıştırılır ve daha sonra bu süt işlenerek iki çeşit peynir yapılır: Taze peynir, yumuşak ve nispeten tatsız-tuzsuzdur, fakat yazın en belli başlı yiyeceği olan tereyağı bakımından zengindir. Sert bir yapıya sahip olan ikinci çeşit peynir ise dayanıklıdır ve kış için saklanır. Yaz peyniri, sütün kısa bir süre kaynatılmasıyla elde edilir. Sütün kesilmesi için kaynayan süte peynir mayası eklenir, sonra kesik sütün suyunun süzülmesi için bir torbaya konur, peynir kalıplar haline gelene kadar bu torbada bekletilir ve sonra peynir küp

şeklinde kesilerek yenir. Kış peynirini, “kurt” yapmak için ise süt hafifçe koyulaşana ve ilk hacminin üçte ikilik bir kısmını kaybedinceye kadar kaynatılır, bu süreç boyunca kazein (peynir özü) de artar. Daha sonra doğal peynir mayası eklenir ve kesilmiş sütün suyunun akması için torbalara konur ve peynir katı bir kalıp oluşturunca kadar bekletilir. Sonuçta kış peyniri kalıp kalıp kesilir ve daha sonra peynirler, sert kalıplar haline dönüşene kadar genellikle çadırın çatısına ya da daha iyi bir yere konarak kurutulur. Kışın bu sert kalıplar, kolay yenilebilmesi için ufak parçalar halinde kesilir veya ıslatılır.

Kısraklar da sağılır ve süt hemen, içinde sütün biraz mayalanmasını sağlayan bakterilerin bulunduğu kımız torbasına konur. Kımız, simgesel anlamı bulunan bir içecek olmasının yanı sıra besleyicidir de. Kazaklar, kısraklar obaya getirilene ve tekrar sağılması için hazır olana kadar kımız kesesinin boş kalmamasını sağlarlar. Deve sütünden, kımızdan daha yumuşak bir çeşit mayalı içecek yapılabilir. Fakat Bayan Ölgey Kazakları develerini yazlık meralara salarlar, bu yüzden de develer diğer hayvanların sağıldığı sıralarda ortada yoktur.

Koyunlar yazın nadiren kesilirler. Yılın bu döneminde temel besin, sütlü-tuzlu çay, peynir ve eğer un varsa, bayersak pişirilir yani, mayalanmış un fırında pişirilerek bir çeşit ekmek yapılır ve sonra yağda kızartılır.[20] Boyutlarından ve sertliğinden dolayı çay tuğlası, çay kütüğü denilen çay, Çinlilerden takas usulüyle satın alınır. Çay elde etmek için, çay kütükleri bezden bir torbaya konur ve parçalara ayrılması için kısa sopalarla dövülür. Ateşin üstüne su dolu bir kap konur, içine bir ya da iki avuç çay yaprağı atılır, aynı miktarda tuz eklenir ve bu karışım 5 veya 10 dakika kaynamaya bırakılır, daha sonra da koyun veya Tibet sığırının sütünün en iyi kısmı karışıma eklenir. Bazen bu karışıma tereyağı da eklenir. Tereyağ içeceğe hem lezzet katar hem de besin değerini arttırır.

Ağustos ayında gençlik dönemlerini geride bırakmış dişi koyunlar ve doğurmamış koyunlar bir kenara ayrılır, kesilir ve

etleri kış nevallesi olarak tuzlanır ve kurutulur. Koyun eti derin ve geniş bir kazana konarak gür ateşte kaynatılır ve tuz ve yaban soğancığıyla lezzet katılır (Tuz suyun kaynama eşiğini yükseltir, bu yüzden bu yükseklikte bile et nispeten daha kısa sürede pişer). Yemek servisi yapmak için, et kazandan kevgir benzeri bir kaşıkla alınır, geniş bir kaba konur ve üzerine bir parça et suyu gezdirilir. Etin konduğu tabak, ortadaki sobanın çevresine serilmiş sofrâ bezlerinin çevresine oturan kişiler arasında elden ele dolaştırılır. Sofradaki kişilerden her biri, bıçakla bir parça et keser ve kaşıkla da et suyundan alır ve yemeğe başlamadan önce et tabağını bir sonraki kişiye verir. Özel günlerde pasta hazırlanır, hamur oklavayla açılır, geniş kareler şeklinde kesilir ve et suyunun içinde kaynatılır. Yemek aşağı yukarı beş-parmak usulüyle yani, parmaklarla yenir. Yemeğin sonunda herkese, hazmı kolaylaştırmak için bir bardak sıcak, lezzetli çorba ikram edilir.

Bayramların özel yemeği olarak yenmesi dışında, özellikle tüketilmek için pek az at beslenir; bunlar genellikle kışın kesilirler. Kazakların kıymetli at sucukları iki çeşittir. Karta denilen tür, kalın bağırsakların, kaz denilen türü de ince bağırsakların içi doldurularak yapılır. Sucuklar dilimlendiği zaman, üçte ikisinin yağ, üçte birinin et olduğu görülür. Bu yüksek kalorili besin, soğuk kış aylarında göçebelere güç vermesi için gereklidir, aynı zamanda çok önemli konuklara da ikram edilir.

El İşleri ve Bunları Üretme Yöntemleri

Kazaklar hem takas usulüyle satmak hem de kendi kullanımları için el becerisine dayanan bir takım eşya üretirler. Kazaklar bu eşyaları pazarda sattıktan sonra karşılığında tütün ve barut, un ve çay ve son dönemlerde de şekerleme alırlar. El yapımı bu eşyalardan bazıları turistler için kurulmuş pazarlara ulaştırılır.

Genç kızlar ve kadınlar daha çocukluklarından itibaren, bütün kumaş çeşitlerini dokumayı, dikiş dikmeyi, nakış işlemeyi öğrenirler. Genç kızlar evlendikten sonra, işledikleri bu çeyizleri çadırlarının iç kısmına asarak, yurtlarını

süslerler. Kazaklar doğuştan bir renk kavramına, renk duygusuna sahiptirler ve renkleri vahşi ve doğal bir paletle başarıyla birleştirirler. Yetişkin kadınlar kendileri ve aileleri için elbiseler dikerler ve çocuklarının da yardımıyla sığırların ve koyunların yünlerini eğirerek ip yaparlar. Bazen aileler ip üretmek için bir iğ çemberi kullanırlar, fakat genellikle ip, kirmen denilen bir alet kullanılarak üretilir. Yurdun çatısını desteklemek için ve muska biçimindeki desenlerle süslenmiş dokuma şeritler bu yünden dokuma tezgahında dokunur.

Kadınlar ve erkekler yurdun cephesini saran, kimi zaman deve tüyünden keçeyi beraberce dokurlar, koyun yününden güzel keçeler, rengarenk boyanır ve bunlardan kilimler, denk yapmakta kullanılan torbalar ve diğer yararlı gereçler yaparlar. Bu keçelerle aynı zamanda, deriden yapılan kırmızı torbaları süslenir.

Erkekler özellikle kürkten kement örmekte ustadırlar, aynı zamanda demir ve gümüşü işleyebilirler; demirden gem parçaları, koşum takımları ve atı süslemek için kullanılan diğer gereçleri üretirler. Gümüşü işleyerek kendileri için süs eşyası yaparlar, kadın ve erkeklerin bellerini gümüş kemerler süsler. Aynı zamanda gümüşten ibadethanelerin avizeleri, kolyeler, bilezikler ve yüzükler üretilir. Süslenme tarzı, o kişinin hangi boya ait olduğunu belli eder ve aynı zamanda da süslenme, toplumsal statü sembolüdür. Bolşevik ordusunun 1930'lu yıllarda Kazakların tüm mücevherlerine ayırım gözetmeksizin el koymalarından önce, aileler, sürülerini oluşturduktan sonra tüm servetlerini kadınların altın ve gümüş mücevherlerine yatırırlardı. Her erkeğin, karısını ziynet eşyalarının sesinden tanıyabileceği söylenirdi.[21] Ağaç oymacılığı, birçok göçebe mezarlarının incelenmesinden elde edilen bilgilere göre tarihin eski devirlerinden bu yana biliniyor ve Kazak erkeklerinin bir özelliğidir. Metalden nefret eden Kazaklar, yiyeceklerini, ahşap kaplar içinde daha sağlıklı bir biçimde muhafaza ederler. Ahşap küçük taslar, bir şeyler içmek ve yemek yemek için kullanılır, buna karşılık geniş ve süslü taslar kırmızı havalandırmak için kullanılır.

Ağaçtan yapılmış bu kaplar çok değerlidir ve aile içinde bir yüzyıldan daha fazla bir süre muhafaza edilir. Dastarhan denilen kısa ayaklı ahşap bir masanın, kazılarda M.Ö. birinci binyıla ait olduğu ortaya çıkartıldı, fakat bu türdeki masalar hala Kazakların mekanında bulunuyor.[22] Koç boynuzu veya “Kazak Milli Motifleri” olarak tanımlanan küçük bir motif repertuarı bütün Kazak el işlerini süsler.

Çocukların ceketleri için ve yetişkinlerin paltolarını ve pantolonlarını astarlamak kullanılan koyun ve kuzu derilerinin ve kürklerin Kazakların yaşam tarzı için hayati önemi vardır. Kadınlar kuzu ve koyun derilerini, yüzülmüş deriyi sütten yaptıkları yoğurt kabına koyarak tabaklarlar. Deri bu kapta günlerce kalır, sonra bir nehirde veya buzul gölünde yıkanır. Kuruduktan sonra deriler elle ovularak yumuşatılır. At derileri temizlenir, kurutulur ve şeritler halinde kesilir. Deri kayışlar, üç ayaklı bir sehpa, inek derisinden yapılmış birçok geniş şeritle tutturulmuş büyük bir taştan yapılmış bir aletle yumuşatılır. İki adam taşı, büyük sapından tutarak yukarı ve aşağı indirirler; bu hareket kayışı eğip bükerek ve sonuçta kayış yumuşar. Kayışlar kement örmekte, gemlerde ve koşum takımının diğer parçalarında kullanılır.

[b]Giyim Tarzı

Bayan Ölgey'deki yaşlı Kazaklar daima ulusal kıyafetlerini giyerler. Zengin Kazakların ceketi, bugün çok az görülen kurt veya tilki kürkündendir. Daha çok, kışın orta sınıf Kazak erkeklerinin gardrobunda, koyun derisinden kaban, deve tüyünden şal, işlenmiş keçi derisinden imal edilmiş paltolar, koyun derisinden pantolonlar ve seri üretim işi ceketler bulunur. Kazak erkeklerinin şapkaları geleneksel olarak sık dokunmuş kırmızı ipekten yapılır, şapkanın içi tilki veya keçi derisiyle astarlanır.

Kadınlar esas olarak erkeklerinkine tıpa tıp benzeyen ceketler ve kabanlar giyerler. Bir yerleşim yerinde yaşlı Kazakların tamamının da siyah (kürkten dokunmuş) uzun paltolar giydiklerini ve paltolarını gümüş bir kemerle bağladıklarını

sıklıkla görmek mümkündür. Hem kadınlar hem de erkekler yüksek deriden çizmeler giyerler, kadınlar dışarda hayvan ağılında çalışacakları zaman botlarının üzerine galoş takarlar. Kadınlar yazın etek, bluz ve yelek giyerler. Kadınlar başlarına, medeni hallerine uygun bir başlık takarlar. Bekar kızlar, baykuş tüyüyle süsledikleri nakışlı bir başlık, özel günlerde ise saulke dedikleri metal plakalarla süslenmiş uzun ve sivri uçlu bir çeşit başlık giyerler. Gelin oldukları zaman kırmızı saulkeleri beyaz bir peçe ve sarı (altın veya gümüş) takılarla süslenir.[23] Düğünlerde oynayan genç kadınlar da saulke giyerler. Genç kız, evlendiğinin işareti olarak başına, nakış işli beyaz keten başlık ve göğsünün üst kısmına kadar uzanan bir önlük giyer.

Önlüğe işlenmiş kırmızı süsler, kadının kocasının sağ olduğunu, sarı süslerse kadının dul olduğunu gösterir.

Zorunlu Eğitim

1960'lardaki Sovyetleştirme döneminden önce, resmi eğitimi, yalnızca zengin ve daha bilinçli göçebe aileleri alabiliyorlardı. Sovyet sistemi altında Bayan Ölgey'nin bütün sum merkezlerinde üçüncü sınıfa kadar okunabilen okullar açıldı. Çocuklar kışlık evlerinden sum merkezlerine gittiler ve buralarda okul dönemi boyunca kiraladıkları evlerde kaldılar. Yetenekli çocuklar Ölgey'de yedinci sınıfa veya on birinci sınıfa kadar devam ettiler. Liseden mezun olduktan sonra bu çocuklardan pek az bir kısmı, kamu yöneticisi, tıp doktoru ve öğretmen olmak üzere gerekli eğitimi almak için Ulanbatur ve Kazakistan'ın Almata kentlerinde üniversiteye gittiler.

Sovyet devriminden önce Kazaklar sözde Müslümandı. İsmen Müslümanlardı çünkü göçebe hayat tarzı medreseler ve camiler yapmalarını engelliyordu, bu yüzden de yalnızca çok az dini eğitim alabiliyorlardı. İslam öğretisi, hala etkisini güçlü bir şekilde hissettiren kadim Şaman inancıyla ve tabiat tanrıları inancıyla karışmıştı. Sovyetleştirmeyi takiben bütün dinler baskı altına alındı ve Kazakların hem erkek hem de

kadın olan şamanları yeraltına indiler, ibadet için gerekli araçları imha ettiler ve ölüm veya Sibiryâ gulaglarına sürülme korkusuyla inançlarını reddettiler. 1996'da Bayan Ölgey'de şamanlık yapan yalnızca iki kadın vardı ve bu kadınlar şamanik yeteneklerini canlandırmaya çalışıyorlardı.[24]

Fakat aynı zamanda çok sayıda saygın Kazak ailesi İslam dini konusunda yoğun bir eğitim alabilmeleri için çocuklarını Orta Doğu veya Türkiye'deki İslam merkezlerine gönderdiler. Bu çocuklar Ölgey'ye döndükten sonra ölüleri gömmek üzere düzenlenen cenaze törenlerini yürütüyorlar ve diğer dini vazifeleri yerine getiriyorlar. Dayan Nur bölgesinde orta yaş civarında, evli ve çocukları olan bir imam, Rusya'nın Gorny Altay bölgesinden gelen genç Kazak erkeklerine din eğitimi veriyor. O henüz, bölgenin yerlisi olan daha genç Kazak delikanlılarını derslerine katılmaya ikna edemedi. İmam ve öğrencileri, Dayan Nur'da bölgede yetişen köknar ağacının kütüklerinden bir cami yaptılar ve camiler halen diğer birçok sum merkezinde de hizmet veriyor. Ölgey'deki cami oldukça geniştir ve iyi döşenmiştir.

Gelenekler ve Şenlikler[25]

Dinin buyrukları ve yerel adetlere göre, bir Kazak erkeğinin üç ila beş kadınla aynı anda evlenmesine izin verilmiştir, ancak günümüzün ekonomik koşulları, birden çok evliliğe izin vermiyor. Kazaklarda aynı alt-kabile (boy) mensupları arasındaki evliliğe karşı sosyal bir yasak vardır ve Kazaklar etnik kökeni başka olan biriyle nadiren evlenirler.[26] Kazaklar da veraset baba soyundan geçmesine rağmen katı ve kadim eşitlikçi normlar da hala canlılığını koruyor. En büyükten küçüğe doğru sırayla evlenen kız ve erkek evlatlara, ailenin sahip olduğu mallardan eşit oranda pay verilir. Oğullara hayvan verilirken kızlara bir yurt ve yurdu döşemek için ev eşyaları verilir. Evlenen oğullara sürülerini otlağa (Bayan Ölgey oymağında bol miktarda gür otlak vardır) götürme izni verilir, ayrıca oğullar ailenin obasında veya yakınlarında kuracakları bir obada kalabilirler, fakat

kızların kocalarının alt-kabilesine/obasına gitmesi gerekir. Ana-babasına bakmak için obada kalan en küçük oğul babanın ölümüyle geri kalan malları miras olarak alır.[27] Kazaklar geleneksel olarak çocuklarından birini, büyütmesi için büyük anne ve babalara verirler.

Kadim zamanlarda yazılı kayıtlar olmamasına rağmen Kazaklar en az 10 nesil öncesini kapsayan soy kütüklerini ezberlerlerdi. 18 nesil öncesine kadar soy kütüklerinin ezberlendiğinin bilinmesine rağmen bugün bu adet hala sürdürülüyor.[28] Müzik, şarkılar ve müzik enstrümanlarının kendisi yalnızca düğünler, bayramlar için değil nesiller boyu süregelen eğitim bakımından da önemli unsurlardır. Aites denilen ve iki şarkıcının şarkılarla karşılıklı olarak soru sordukları ve cevap verdikleri şarkılar da, Kazakların tarihi kayıt tutma yöntemlerinden birisidir. Aken denilen ve ancak ozanlarla karşılaştırılabilir yeteneğe sahip olan bir öykü anlatıcı bir yandan öyküsünü anlatarak dinleyenlere hoşça vakit geçirtirken, bir yandan da dombra denilen iki telli bir enstrümanı ve ön dişleri arasına aldığı tüp biçiminde bir enstrüman olan 'cybyzgy'yi çalar, bir yandan söyler bir yandan da çalgısını üfler. Kobus denilen telli müzik enstrümanı ise bugün popüler bir çalgıdır, fakat derin ve gırtlaktan çıkan ezgi, şamanların ve ruhanilerin birbiriyle iletişim kurdukları ezgilerdir. Kazaklar 12 Hayvanlı Zodiak Takvimi'ni kullanırlar.

Kazak göçebelerinin kımızla kutlama yapacakları birçok sebep vardır: Geçiş törenleri sırasında düzenlenen şöenler, kokpar adı verilen at oyunları, Moğol usulü güreş müsabakaları veya komşu göçebelerin ziyaretleri. Kazaklar, daha eski dönemlerde aşık kemiklerini muhtemelen kehanetlerde bulunmak (fal bakmak) için kullanmalarına rağmen bugün bu kemiklerle oynadıkları 13 oyun olduğunu söylüyorlar.[29]

At yarışları da yapılır. Yarışlarda 8-10 yaşlarındaki jokeyler atlarını oba yakınlarındaki bitiş çizgisine doğru rahvan biçimde sürerler ve yaklaşık 15-25 kilometre yol katederler. Obada yaşlılar coşkuyla atlarının bitiş çizgisine gelmesini beklerler. Bu etkinliklere ek olarak, düğünler, doğumlar,

çocuğun saçının ilk kez kesilmesi (yaklaşık 5 yaşında) ve ölülerin gömülmesi gibi bir dönemden başka bir döneme geçiş törenlerine tüm oba katılır ve bu etkinlikler hep birlikte gerçekleştirilir. Bu arada Nevruz Bayramı (21 Mart tarihinde yeni yıl kutlamaları yapılır), Ramazan Bayramı da kutlanır, hatta bir kırsağın ilk kez süt vermesi ve günlerce yağan yağmurun nihayet kesilmesi gibi durumlar bile, Kazakların kutladığı ayırdedici kutlamalar arasındadır.

Şölenler çok önemlidir ve kesin çizgilerle belirlenmiştir: Her statüden davetli için etler özel bir kesim uygulanarak hazırlanır. 19. yüzyılda Kazaklary küçük çaplı olası bir savaştan kurtarmış olan Kurumbai Batır adlı bir halk kahramanını anmak için Dayan Nur yakınlarında 1996 yılında bir kutlama yapıldı. Festivalde üç gün süren şölenler, at yarışları, güreşler ve şiir dinletileri düzenlendi. Kutlamaya katılanlar hayal bile edilemeyecek kadar bozuk yüzlerce kilometrelik yolu, çiseleyen yağmur altında, jiple, kamyonların kasalarında, tek başına veya gruplar halinde at sırtında katettiler. Dağlardaki buzulların beslediği gür nehir kenarında kurulan şölen yerine yurtlar kuruldu, biraraya gelme yerleri, dinlenme alanları ve konuk odaları oluşturuldu. Yurtların içinde geleneksel usulde hazırlanan koyun etinden sayısız yemeklere ek olarak, çok sayıda at kesildi ve açık havada yakılan ateşin üstüne konan büyük kazanlarda erkekler tarafından pişirildi ve şiirler 140 yıl önce ölen Kurumbai Batır'ın kahramanlıkları üzerine yoğunlaştı.

Cenaze törenlerine ölenin yakınları katılırlar. Bir yetişkinin ölümü üzerine üç parça beyaz kumaş hazırlanır. Eğer ölen kişi kadınsa üç kadın (eğer erkekse üç erkek) cenazeyi gömülmek üzere hazırlar. Her biri ölenin bedeninin bir parçasını yıkar; baş, gövde ve bacaklar. Bu kısımlardan her biri önceden hazırlanmış kumaş parçasıyla örtülür. Daha sonra ölü bir yatağa konur ve ölenin yakınları yatağın kenarına otururlar ve sabaha kadar ölenle konuşurlar. Ertesi günü ölenin yakınları Kur'an okumak için toplanırlar. Yalnızca erkekler cenazeyi mezarlığa götürürler ve mezarlıktan dönüşte cenaze yemeği verilir. Ölenin arkasından 7 gün boyunca yas tutulur. Bu

sürede Kur'an okunur, cenaze yemekleri verilir: Ölenin 40. gününde ve yıldönümünde bu merasim bir kez daha yapılır. Bayan Ölgey'deki önemli ve saygıdeğer Kazakların (hem erkekler hem de kadınlar) cenazeleri, eski çağlara ait tepe mezarlarının (tümülüslerin) yanına sık aralıklarla kurulmuş taş ve kerpiçten mozolelere gömülürler. Cenaze yemeğinden sonra ölenin atının toynakları ve kuyruğu da ölenle birlikte gömülür.[30]

Sonuç

Meralar için rekabet eden Moğol kabileleri ile Mançuryalıların yüzlerce yıldır süren baskılarına, onlarca yıl devam eden Sovyetleştirmeden kaynaklanan zulümlere ve yarım yüzyıldır uygulanmakta olan asgari ölçekte de olsa bir ekonomik hayat ve piyasa mekanizmasının çökmesine rağmen, Batı Moğolistan'daki göçebe Kazaklar şaşırtıcı ölçüde istikrarlı bir hayat tarzını korudular. Bu durum, eski çağlara özgü geleneklerin etkileyici bir biçimde sürdürülmesinde kendisini gösteriyor: Hayvan beslemeye dayanan bir ekonomik hayat tarzı, doğumdan ölüme kadar hayatın çeşitli geçiş dönemlerinde düzenlenen kutlamalar, tarihlerini ve kültürlerini korumak için çeşitli biçimlerde bilgilerin nesilden nesile aktarımı ve son dönemde kendilerine has dini inanç sisteminin yeniden canlandırılması. Öyle görünüyor ki, özelde Moğolistan içinde, genelde de dünyada tecrit edilmiş konumlarından dolayı, bu insanlar hayat tarzlarını gelecek on yıllarda da değişmeden muhafaza edecekler.

Dr. Jeannine Davis KIMBALL

Avrasya Göçebeleri Araştırma Merkezi Başkanı, Berkeley / A.B.D

Alıntı Kaynağı: Türkler, Cilt: 20 Sayfa: 723-733.

Kaynaklar:

♦ Allsen, Thomas T. 1987. Mongol Imperialism. Berkeley and Los Angeles, California ve Londra, İngiltere: University of California Press.

- ♦ Bacon, Elizabeth E. 1994. *Central Asia under Russian Rule: A Study in Cultural Change*. Ithaca, N. Y. and Londra, İngiltere: Cornell University Press.
- ♦ Benson, Linda and Ingvar Svanberg. 1998. *China's Last Nomads: The History and. Culture of China's Kazaks*. Armonk, New York and Londra, İngiltere: M. E. Sharp.
- ♦ Davis-Kimball. Jeannine. 2002. *Women Warriors: An Archaeologist's Search for. History's Ancient Heroines*. New York, N. Y.: Warner Books, Inc.
- ♦ Davis-Kimball, Jeannine, Vladimir A. Bashilov, and Leonid T. Yablonsky (eds.). 1995. *Nomads of the Eurasian Steppes in the Early Iron A.g.e*. Berkeley, California: Zinat Press.
- ♦ Donnelly, Alton S. 1968. *The Russian Conquest of Bashkiria, 1552-1740*. New Haven, Connecticut: Yale University Press.
- ♦ Christian, David. 1998. *A History of Russia, Central Asia and Mongolia: Cilt I. Inner Eurasia from Prehistory to the Mongol Empire*. Oxford, İngiltere: Blackwell Publishers.
- ♦ Grousset, René. 1996. *The Empire of the Steppes: A History of Central Asia*. New York, N. Y.: Barnes and Noble.
- ♦ Khazanov, Anatoly M. Julia Crookenden (tr.). *Nomads and the Outside World* Madison, Wisconsin: University of Wisconsin Press.
- ♦ N. P. 1989. *Monuments Traditional: Culture of the People of Central. Asia, Kazakhstan and the Caucasus*. Moskova, Rusya: Academy of Science and Institute of Ethnography named for Miklukho-Maklaya.
- ♦ Margulan, A. Kh. 1987. *Kazakhskoe Narodnoe Prikladnoe Iskusstvo*. (Kazak Peoples Applied Art). Almati, Kazakistan: Oner.
- ♦ N. E. 1984. *Problemy sotzial'no-ekonomicheskoi istorii Kazakhstana narubezhe XVIII-XIV vekov*. (Problems of the Socio-Economic History of Kazakhstan at the Cusp of the 18th-19th Centuries) Almati, Kazakistan: Nauk Kazakhstan SSR.
- ♦ Morgan, David. 1986. *The Mongols*. Cambridge, Massachussets: Basil Blackwell Ltd.
- ♦ Mukanov M. S. 1981. *Lazaljstamaua Uprta*. (Kazakstan Yurts). Almati, Kazakistan: Kainar.

- ◆ Olcott, Martha Brill. 1987. The Kazakhs. Stanford, California: Hoover Institute, Stanford University.
- ◆ Oralbekov, A. 1987. Kazakhskoe Prikladnoe Iskusstvo. (Kazak Applied Art) Almati, Kazakhstan: Oner.
- ◆ Sharipzhan, Merhat. "Kazakhs of Eastern Turkestan in Threshold of 21 Century," B TIG" Journal of the Turkish World: Haarlem: Hollanda: S. O. T. A. Research Center for Turkestan and Azerbaijan. Ocak 1977: 18-21. Telzhanov. K. T. preface and compiler. 1981. The Kazakh SSR State Museum of Arts. Moscova, Rusya.
- ◆ Tymyshlaev, M. 1925. Materialny istorii Kirgiz-Kazakackogo naroda. (Historical Material of the Kirgiz-Kazakh People). Ta kent,  zbekistan: Kirgiz State Publishers.
- ◆ Zakharova, I. V., N. P. Lobacheva, F. D. Lyoshkevich, A. S. Morozova, O. B.
- ◆ Naumova, R. Ya. Rassudova, M. V. Cazonova, and others. 1989. Tradtsionnaya odedjka narodof Crednei Azii i Kazakhstana. (Traditional Garments of the Peoples of Central Asia and Kazakhstan). Moscova: Academy of Sciences.

Dipnotlar :

[1] Moğolistan'a ve özellikle de Bayan Ulgiyi'ye 1993, 1996 ve 1999'da yaptığım çok sayıda araştırma gezisi sırasında, bu makalede kullandığım çok sayıda materyal topladım. Beni bu denli sıcak bir misafirperverlikle ve incelikle obalarına ve hayatlarına alan bütün Kazaklara teşekkür etmek istiyorum. Diğer Kazaklar da Altay da larına yaptığım bu kısa gezileri kolayla tırdılar, özellikle de Moğolistan'ın Mısır ve Birleşik Arap Emirlikleri Büyükelçisi Sairaan Kader ve Kazak terc manım, Aigul Mckeı.

[2] Moğolistan'da Kazaklar, Ulanbatur'un doğusunda, Uzak Doğu'da Choibalsan civarında, Hovd oyma ında, Bayan Ulgiyi'nin hemen doğusunda bulunan Uvs oyma ında madenci topluluklar olarak da yaşarlar.

[3] Böyle bir durum, 2000-2001 kışında yaşandı ve yüzlerce hayvan telef oldu.

[4] Nüfusun şimdiki oranı aynı olmayabilir. Çünkü Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Kazakistan'dan ve Kazakistan'a önemli oranda göçler yaşandı. Moğolistan'daki Kazak nüfusunun ne kadar olduğu bilinmiyor.

[5] Rene Grousset. 1996: 551 ff.; Alcott 1987; Bayan Ulgiyi'de Kazakların anlattığı tarihçe.

[6] 7 grubun nüfusunun yaklaşık yüzde 90'u Kazak ve yüzde 10'u da Naymanlardan oluşuyordu. Bazı kaynaklarda Naymanlar Moğol kabilesi olarak yer alırken, bazılarında da Kazak kabilesi olarak geçer. Bayan Ulgiyi'de Naymanların benimsediği gelenekler, onların güçlü bir Kazak mirasına sahip olduklarını gösteriyor. (Bayan Ulgiyi'de Nayman halkına ilişkin kişisel gözlemler).

[7] Bkz. Donnelly. 1968.

[8] Aksakalın sözlük anlamı, "beyaz sakallı yaşlı adam" demektir. Fakat aksakala bilgeliğinden dolayı saygı duyulur ve o kişi genellikle alt-kabile veya obaya (boy) danışman/lider olarak seçilir. Apa (büyükanne) yaşlı kadın anlamında bir kelimedir.

[9] Kerey kabilesinin en büyüğü olan Abak Kerey 12 alt-kabileden oluşuyor: Jantekei, İteli, Shubaraigyr, Jadak, Sherushi, Karakhas, Merkit, Molki, Jastabdan, Sarydac, Kessedakh ve Kudtai Bulat. Kazak tarihçi M. Khurmrnkhan ile kişisel mülakat, Ulanbatur.

[10] Nüfus 112,000. Sharipzhan 1997: 18.

[11] İkinci ve üçüncü tablolar hariç, bu bölümdeki bilgiler kişisel gözlemlere ve Moğol Kazaklarıyla yapılan sohbetlere dayanmaktadır.

[12] Geleneksel olarak şahin deniyor, fakat avlanmak için yalnızca kartallar eğitiliyor.

[13] Daha sonra Moğollar tarafından gıda olarak çok talep ediliyor olmasına rağmen Kazaklar dağ sıçanlarını asla yemezler.

[14] Sincan'da Hui ve Kazakistan'da da Dunganlılar olarak bilinirler, bu insanlar, Sincan'a yüzlerce yıl önce gelen Han hanedanlığının yönetimindeki Çinliler ve Arap asker (ve/veya) tüccarların torunları olan çiftçilerdir. Sincan'da onlar

“Beyaz Şapka” olarak da bilinirler.

[15] Sincan bölgesinde Çinliler ve Uygurlar Kazak özerk bölgelerinde, örneğin, Sairam gölü yakınlarında yaz kioskuları (barakadan geçici dükkanlar-büfeler) kuruyorlar. Göçebeler yüksek yaylalardan dükkana geliyor ve takas usulüyle alışveriş yapıyorlar. Aynı zamanda kiosklar sosyal bir merkez işlevi de görüyor. (Kişisel gözlemler. 1991)..

[16] Bu bölümdeki bilgiler, Moğol Kazaklarıyla yapılan mülakatlar ve kişisel gözlemlerden elde edilmiştir.

[17] Başlangıçta duvarlar, beş bölümlü kafesten yapılıyordu, bugün genellikle yedi bölümlü kafes kullanılıyor.

[18] Birçok bakımdan aralarında benzerlikler olmasına rağmen Kazak çadırının (yurt) üst kısmı, Moğol çadırınıninkine (ger) nazaran daha diktir ve Kazak çadırının çapı, Moğol çadırına nazaran daha küçüktür.

[19] Sobalar sum merkezlerinde imal edilirler.

[20] Kazak mutfağına un, 1911 yılından önce Sincan’daki Çinliler sayesinde girmiştir.

[21] 1930’larda Bolşevik ordusu obadan obaya gitti ve her obada kadınlara ziynet eşyalarını yere koymalarını emretti. Daha sonra mücevherler eritilerek, devrimi mali yönden desteklemek için kullanıldı. Bu yüzden Kazakların orijinal mücevherlerinden pek azı bugüne gelebilmiştir, çok güzel birkaç parça Kazak mücevheri, Kazakistan Milli Müzesi’nde korunuyor.

[22] Sincan’ın Tiyeşan bölgesinde bulunan Kazaklar, mayalanmış hamuru yoğurmakta kullanılan geniş ahşap bir hamur teknesi de yapıyorlar ve bu hamur tekneleri Uygurlara satılıyor.

[23] 19. yüzyılda saulkeler o kadar çok ziynetle bezenirmiş ki, tek bir saulkenin 40.000 at değerinde olduğu kaydediliyor.

[24] Bayan Ulgıyi’de yapılan kişisel araştırmalar.

[25] Makalenin hacmi, bu konuya ancak kısaca gözetmamıza izin veriyor, Kazak adetleri ve törenleri, özellikle de kadınlara mahsus adetler hakkında daha fazla bilgi, J. Davis-Kimball 2002’de bulunabilir.

[26] Tercümanım Aigul Mckeı’nin dedesinin babası bir Kazak

kadınıyla evliydi ve bir Moğol kadınını da ikinci eş olarak aldı, bu durum Moğollarla Kazaklar arasında bir çekişmeye sebep olmadı. Moğol eş “yanlış” (kötü) anne olarak bilindi, “Doğru” (iyi) anne, Kazak eştı. Nihayetinde “yanlış” annenin bütün çocukları Kazakistan’a göç ettiler.

[27] Bu gelenek, Cengiz Han zamanından günümüze kadar sürdürölen bir gelenektir. Cengiz Han’ın en küçük oğlu Tolui, şimdiki Karakurum yakınlarında bulunan Cengiz Han’ın bütün topraklarını miras olarak aldı.

[28] Hotgor’da bir doktorun yaptığı gibi. Eğer üç nesil bir yüzyıla eşitse, bu, Kazakların, zamanımızdan altı yüzyıl önceki Cengiz Han dönemine kadar geriye giden soy ağaçlarını bildikleri anlamına gelir.

[29] Astragalus kemiğı, üst vertebralardan aşık kemiğı (talus) olarak bilinen kısmıdır. Göçebeler esas olarak, koyunların aşık kemiğıyle oyunlar oynarlar.

[30] Molke’nin lideri Ayşa ile kişisel mülakat. Taryhy makalalar